

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК
КАФЕДРА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ**

Марія Відейко

ЗВІТ

про дослідження в с. Трипілля 2024 року

Київ, 2024

ЗМІСТ

Вступ ... 3

1. Обстеження території Посадової Гори
та села Трипілля 4

Ілюстрації до розділу 1 11

2. Археологічні знахідки з території села Трипілля у
фондах КЗ КОР Київський археологічний музей

2.1. Матеріали 11-13 ст.

2.2. Знахідки 14-15 ст.

2.3. Знахідки 16-17 ст.

Ілюстрації до розділу 2.

3. Трипільський замок: картографічні та іконографічні
джерела. Огляд та порівняння.

Висновки

Бібліографія

Вступ

Упродовж 2024 року було продовжено польові дослідження та робота з музейними колекціями в межах нової затвердженої у березні планової наукової теми НДЛ археології «Початкові етапи урбанізації у давніх суспільствах за археологічними джерелами», реєстраційний номер : 0121U110186. (2021-2026 рр.). Одним з її розділів є вивчення процесу виникнення та становлення урбанізованих структур у період Русі у 10-11 столітті на прикладі літописного міста Треполь (Київська область).

Дослідження там автором звіту були розпочаті ще 2018 року, продовжені у наступні роки, що знайшло висвітлення у відповідних Звітах та численних публікаціях. У 2024 р. продовжено традицію обстеження території міста, моніторинг стану культурного шару, а також розпочато вивчення музейних колекцій у обласному археологічному музеї у с. Трипілля. Під час польових робіт зроблено спостереження над топографією міста та її порівняння з доступними картографічними та іконографічними матеріалами 16-19 століть. Крім того вивчено історію археологічних досліджень на цій території, процес ідентифікації на місцевості давньоруського міста іншими дослідниками, починаючи з 19 століття.

Результати усіх цих досліджень представлені у Звіті. Вони використані при написанні низки статей, виступах на наукових конференціях в Україні та поза її межами, а також у роботі над дисертацією та розділом наукової теми «Початкові етапи урбанізації у давніх суспільствах за археологічними джерелами», реєстраційний номер : 0121U110186. (2021-2026 рр.).

1. Обстеження території Посадової Гори

“Посадава Гора” – місцева назва для центральної частини с. Трипілля. Тут, на високій горі, у 10-11 ст. було засноване давньоруське місто Треполь. У цьому розділі висвітлено топографію місцевості, а також історію археологічних досліджень давньоруських пам’яток у с. Трипілля та його околицях, а також спостереження над станом території давньоруського міста Треполь зроблені 2024 року.

1.1. Топографія Трипілля

Територія, на якій виникло місто розташована у середній течії Дніпра. Тут проходить Придніпровська височина, яка формує правий берег річки та Придніпровська низовина, яка утворює лівобережжя. Правий берег підноситься до 100-150 м над рівнем річки, а лівий – піщаний.

Рис. 1.1. Трипілля, супутниковий знімок. Сучасна ситуація.

В районі Трипілля річка мала кілька русел, розділених островами. Ширина долини річки за рахунок низинного лівобережжя сягала тут 8-10 км. Дніпро на цій ділянці тече з Півнісного Заходу на Південний Схід майже під правим берегом. Ця частина русла є судноплавною.

Особливість локації Трипілля зумовлена тим, що на цій ділянці висоти правобережжя виходять до русла річки в районі гирлами двох річок: Стугни і Красної, а далі відступають, утворюючи дугу завдовжки близько 3-4 км, щоб знову вийти до берега (рис.1.1.). Посередині цієї дуги вздовж берега річки розташована височина завдовжки близько 800 м, яка підноситься на 5-60 м над рівнем річки. Сучасна назва її – “Посадова Гора”.

Рис. 1.2. Долина Дніпра в районі Трипілля у першій половині 20 ст. Показано русла, протоки та острови

Ліворуч від гори у Дніпро впадає річка Красна, яка відділяє частину сучасного села, яке займає також частину Дівич-Гори, найвищої точки правого берега на цій ділянці. Заплава річки нині

заболочена внаслідок підвищення води після створення Канівського водосховища.

Однак вона була такою і у 19 столітті, як видно із відповідних картографічних матеріалів.

Рис.1.3. Схема Трипілля 1854 року (фрагмент).

Схема 1854 року показує (рис.1.3.), що частина долини між Посадовою горою та високим берегом під час паводків була затопленою. Таким чином гора мала досить вигідні природні рубежі для захисту: берег з кручею-обривом з боку Дніпра та широку долину з річкою та підтопленням з іншого боку. Цілком вірогідно, що у давні часи по долині могло проходити русло Дніпра, або ж річка Красна у якийсь

час падала праворуч від неї.

Рис.1.4. Треполь на мапі 18 ст. з позначенням русла Дніпра та островів.

Таким чином Посадова Гора за своїм положенням наближалася до острова і була вигідним, добре захищеним місцем для розташування міста.

Подібну топографію мали деякі з міст Давньої Русі. Серед них – Великий Новгород, Полоцьк. За межами Русі таке

розміщення зафіксовано для міст, заснованих вікінгами, зокрема Архус в Данії, Дублін в Ірландії. Враховуючи роль варягів на Русі, подібна топографія деяких міст того часу може знаходити пояснення саме у присутності "людей з Півночі" з їх усталеними традиціями стосовно заснування міст у відповідних надійно захищених місцях.

Численні острови та протоки навпроти Треполя-Трипільля в давні часи відкривали чудовою можливістю перетинати річку вбхід. Це зафіксовано як у літописах, так і багатьох документальних свідченнях 16-17 ст. Таким чином переправа біля Трипільля не випадково вважалася стратегічною упродовж кількох століть.

На Посадовій Горі виявлено археологічні свідчення її періодичного заселення починаючи з останньої чверті шостого тисячоліття до н.е. Цей час представлений керамікою трипільської культури, яку можливо датувати етапом Трипілля VI-II. В цей час тут існувало постійне поселення, про що свідчать знахідки решток споруд у вигляді обпаленої обмазки із домішкою полови та відбитками дерева. Окрім того на горі виявлено фрагменти ліпного посуду - керамічних виробів раннього залізного віку, які можливо датувати 6-4 ст. до н.е.

1.2. З історії археологічних досліджень у с. Трипілля та його околицях.

Археологічні дослідження у Трипіллі та його околицях почалися ще у 19 столітті. Перші відомості стосовно випадкових знахідок опубліковані 1880 року М. Біляшівським у його зведенні про знахідки монет у Київській губернії (Беляшевский, 1880). Ця публікація містить відомості про випадкові нумізматичні знахідки. Серед них виготовлена у Херсоні-Корсуні монета імператора Романа (знайдена на березі поблизу містечка), скарб із давньоруських гривень та скарб невизначених монет. На особливу увагу заслуговує опис свинцевої вислої печатки доби Русі, знайденої поруч з монетою імператора Романа (там же, с. 65-66). На момент публікації візантійська монета та печатка перебували у Музеї старожитностей Університету Св. Володимира, інв. №1773 та 1774 (там же, с. 66).

Наступні відомості стосовно наявності у (тоді) містечку знахідок давньоруського часу зафіксовані В. Антоновичем: це гостродонна амформа (1867 року), а також свинцева печатка із зображеннями святих Георгія та Михаїла та "херсонеська монета Романа" (знайдені 1874 року). Згадано також, що 1888 року виявлено скарб польських та нідерландських монет, а десь у районі містечка - "кілька срібних монетних гривень Київського

типу" (Антонович, 1895, с.25). Решта відомостей стосується знахідок більш раннього часу – від епохи трипільської культури, 169 курганів біля Трипільля до городища на Дівич-Горі (там же, с. 24-25). Як балимо, у М. Біляшівського та В. Антоновича згадані одні й ті самі знахідки, однак версія стосовно місця, де вони зроблені. Відомості М. Біляшівського при цьому виглядають більш докладними.

У археологічному описі Київщини, складеному 1925 року, В. Данилевич врахував наведені вище відомості при складанні мапи 8 – "Київщина за Велико-Князівських Часів", позначивши на ній відповідним знаком "знахідка декількох речей, скарб" (Данилевич, 1925, с.171, мапа 8).

1950 року Трипільля було під час археологічної розвідки обстежене П. Рапопортом. Він встановив, що на Дівич-Горі є матеріали 8-20 ст., а також ліпний посуд першої половини 1 тис. н.е. Давньоруські матеріали тут виявлені не були. У повідомленні про розвідку автор подає відомості про колекцію з Дівич-Гори у Київському історичному музеї. Давньоруські знахідки з неї, як виявилось, частково походять з канівської Дівич-Гори, а частково – придбані у школярів с. Трипільля (Рапопорт, 1950, с. 147). Матеріали з розвідки зберігаються у Наукових фондах ІА НАНУ, колекція № 171. (Блажевич та ін., 20 с.303) Враховуючи ту обставину, що на той час школа с. Трипільля знаходилася на території, пізніше визначеній, як місце розташування літописного м. Треполь, то цілком ймовірно, що придбані у школярів речі походять саме звідти.

1962-1963 рр. на Дівич-Горі розкопки провів Б. Рибаків, який виявив там матеріали зарубинецької культури, в тому числі поховання, а також сліди вітряків (Рыбаков 1962; 1963). Колекція з розкопок зберігається у Наукових фондах ІА НАНУ, колекція № 533, а частина речей була виставлена у експозиції Археологічного музею ІА НАНУ (Блажевич та ін., 2007, с. 207). Знахідок давньоруського часу в цьому місці і цього разу зроблено не було. Таким

чином було остаточно поставлено крапку у ідентифікації літописного Треполя з городищем на Дівич-Горі.

1960 року територія Трипільля була обстежена одним із загонів експедиції В.Довженка, очолюваним М. Шмаглієм та Є. Петровською. Тоді було підтверджено, що городище на Дівич-Горі відноситься до перших століть н.е. Давньоруське городище у центрі села було ідентифіковане з літописним містом Треполь. Підставою для цього стало виявлення підйомних матеріалів, а також решток будівель у обриві. Під час обстеження городища 1960 р. простежено залишки житла, у заповненні якого знайдені жорна, велика кількість кераміки XII–XIII ст., вугілля (Шмаглий, Петровская, 1960). Зазначено, що культурний шар поширюється на південь від городища, з чого зроблено висновок про вірогідне розташування там міського посаду (Довженко, 1962, с. 19). Ці знахідки зберігаються у Наукових фондах Інституту археології НАН України, колекція № 460 (Блажевич та ін., 2007, с. 318).

1982 року городище Треполя було обстежене Н. Блажевич (Блажевич, 1982).

Результати археологічних досліджень у Трипільлі було узагальнено 1984 року в монографії, присвяченій давньоруським поселенням Подніпров'я (Кучера та ін., 1984). Його було локалізовано "на мисі правого берега Дніпра при впадінні в нього Красної". Площа городища визначена у 1.2 га і обмежена садибами та територією школи-інтернату, де постежено культурний шар на гоглибину до 2м, який датовано періодом від 12 по 17 ст. Зазначено що вали та рів городища було сплановано під час забудови села, а посад нині повністю під сільськими садибами (Кучера та ін., 1984, с. 59).

Археологічні дослідження території міста у насупний час проводилися в обмеженому масштабі. Це були збори матеріалів на поверхні або під час будівельних робіт (Маняка, 2012). Частина цих знахідок знаходиться в археологічному музеї в Трипільлі. Фрагменти керамічного посуду часів Русі можна датувати XI–XIII ст. Є фрагменти кераміки XIV ст. (Буренко, Відейко, 2012; Маняка, 2012).

Ця колекція щороку поповнюється завдяки місцевим жителям, які приносять речі, знайдені в садах. Сучасне село Трипілля займає всю територію стародавнього міста. Проте в центральній частині гори збереглося близько 2 гектарів, які зараз не забудовані. Тут можна проводити археологічні дослідження, що виглядає досить перспективним.

У 2018 році вдалося дослідити декілька ділянок у центральній частині міста. Тут виявлено залишки житла з піччю та культурний шар. Знахідки датовані XI-XIII ст. Виявлено також металеві вироби, які можна датувати цим часом (Відейко та ін., 2018; Відейко, 2022). Окрім знахідок XI-XIII та XIV ст., з території міста велика кількість уламків керамічних виробів XVI-XVII ст. (Відейко, 2007, 14-17).

1.3. Обстеження 2024 року

Традиційно обхід території Посадової Гори здійснюється спільно з співробітниками КЗА КОР Київський обласний археологічний музей 23 лютого починаючи з 2022 року. На цій території є кілька місць, вільних від забудови. Також є ділянка берега, де йдуть активні абразивні процеси і щороку є обвали гори в бік Дніпра.

Перше з них – це город школи-інтернату, розташований за ярмом-ровом відносно площі з музеєм та монументом. Тут на поверхні після обробки ґрунту є числені фрагменти керамічного посуду, вироби із заліза, а також обпаленої обмазки.

Керамічні матеріали в цьому місці відображають тривалість заселення цього місця починаючи від етапу VI-II трипільської культури. Він представлений невеликими фрагментами посуду із заглибленим орнаментом. До цього ж часу вірогідно слід віднести і фрагменти обпаленої обмазки.

Найменше тут трапляється дрібних фрагментів ліпного посуду, який можливо ідентифікувати завдяки знахідкам вінець з характерним орнаментом із періодом раннього залізного віку.

Переважають знахідки періоду Русі, які за профілями вінець можливо датувати 11-13 століттями. До цього ж часу можна віднести фрагменти стінок з характерним лінійним та хвилястим орнаментом із прокреслених ліній. Можливо, до цього часу відноситься частина фрагментів обпаленої обмазки та деякі вироби із заліза (ковані цвяхи).

Значну групу знахідок традиційно становлять фрагменти керамічного посуду з опискою та штампованим декором, які можна віднести до 16 -17 століть, а також кахлів з рельєфним декором того ж часу. Наступний період 18-20 ст. представлений фрагментами поливного посуду та булівельних матеріалів – цегли, шиферу і поливних кахлів промислового виробництва.

Характер знахідок дозволяє дійти висновків, що ця територія була заселена у часи існування літописного Треполя. Цей висновок підтверджує виявлення решток гончарного горна доби Русі на сусідній, більш давній ділянці, де раніше була метеостанція та городи.

Нині ця ділянка задернована. Над кручею 2023 року скарбошувачі вирили два шурфи – один над рештками гончарного горна. Другий – у місцію де в кручі була яма доби Русі. На відвалах, вже порозлих бур'янами лежало декілька фрагментів обмазки та кераміки доби Русі. Згори видно, що кілька фрагментів берега обвалилися в цьому місці. Через високий рівень води у Дніпрі влітку цього року підійти вниз до цього місця не вдалося.

В районі вул. Замкової обстежено узвіз, де вірогідно розташовувалися одні з міських воріт. Тут на схилах традиційно помітні невеликі фрагменти кераміки від 11 до 17-18 ст. включно – вірогідно, внаслідок поступового руйнування культурного шару на цій ділянці.

Поведені обстеження підтвердили картину поширення культурного шару різних періодів на Посадовій Горі, встановлену у попередні роки. Усі матеріали знаходяться у фондах КЗ КОР Київський обласний археологічний музей і є чудовим доповненням до його колекції знахідок з території давнього міста, про дослідження яких мова піде у наступному розділі.

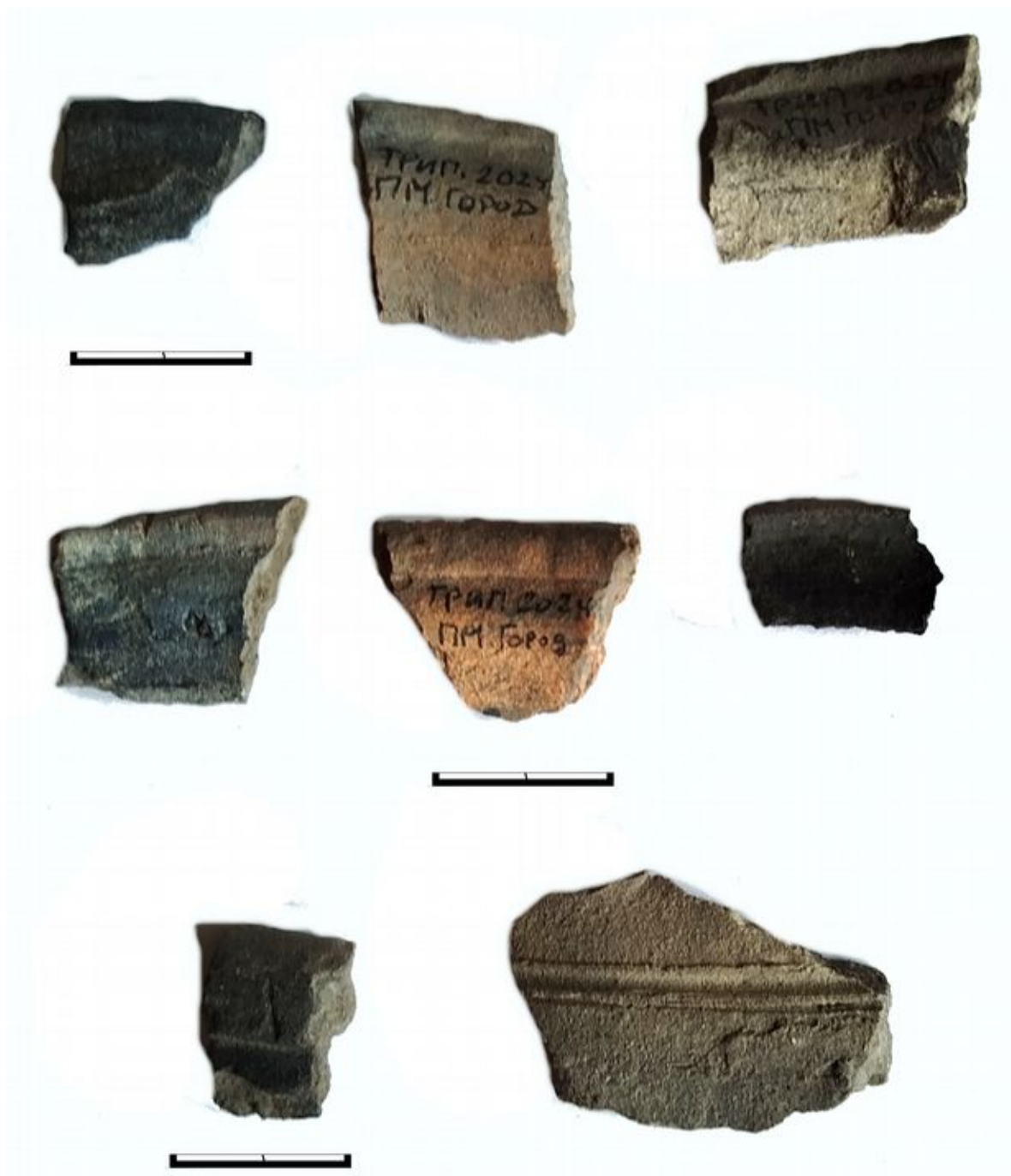

Рис. 1.1. Трипілья, Посадова Гора, 2024: город школи-інтернату. Фрагменти кераміки доби Русі.

Рис. 1.2. Трипілля, Посадова Гора, 2024: город школи-інтернату. Фрагменти кераміки 16-17 ст.

Рис. 1.3. Трипільля, Посадова Гора, 2024: город школи-інтернату. Фрагменти пічних кахлів 16-17 ст.

Рис. 1.4. Трипільля, Посадова Гора, 2024: город школи-інтернату. Фрагменти кераміки 19- першої половини 20 ст.

2. Археологічні знахідки з території села Трипілля у фондах КЗ КОР Київський археологічний музей

Робота з археологічними колекціями музею розпочата 2024 року. Виписано з інвентарних книг усі матеріали, зазначені там, як пов'язані з територією давнього міста або періодом між 11-18 століттями. Враховуючи ту обставину, що найбільш інтенсивний період нагромадження цих колекцій припав на час роботи в музеї професійних археологів (в тому числі М. Квітницького, М. Колеснікова, М.Ю .Відейко), не було сумнівів що в цілому зроблені ними визначення знахідок відповідають дійсному стану речей.

Ці сподівання цілком підтвердилися у процесі опрацювання колекцій. Разом із тим зроблено певні уточнення стосовно датування знахідок 16-18 ст., які є часом біль складними для визначення через відносно меншу вивченість матеріальної культури цього періоду.

2.1. Матеріали 11-13 ст.

Знахідки, які можливо віднести до цього періоду представлені фрагментами керамічного посуду (рис. 2.1.), візантійських амфор (рис.2.3) та знаряддями праці, в тому числі прясельцями (рис. 2.2), виробами із заліза. Знахідки фрагментів керамічних виробів є найбільш чисельними. Вони належать посуду, виконаному на гончарному колі та випаленому у професійних гончарних горнів. Рештки одного із них були знайдені на території міста 2023 року. Колір фрагментів – червоний, рожевий, білий, чорний, сірий, коричневий. Частина має сліди кіптяви внаслідок використання. За профілями вінець горщиків матеріал слід віднести переважно до 12-13 ст., меншість фрагментів – до 11 століття. Крім фрагментів горщиків є невелика кількість фрагментів амфорок "київського типу" з двома вушками, а також вірогідно фрагмент ніжки керамічного світильника.

Інтерес становлять досить численні знахідки фрагментів візантійських амфор (рис. 2.3). Це виключно фрагменти стінок, ані ручок ані вінець серед них не

виявлено. Отож датувати їх можливо лише за обробкою поверхні. За цією ознакою більшість фрагментів має бути віднесена до 12-13 ст. і вірогідно належала найбільш поширеним у цей час на давньоруських пам'ятках грушоподібним амфорам (рис. 2.3. - 1,2, 4,6-8). Два фрагменти можливо відносяться до 11 ст. (2.3. - 3,5), хоча вони також можуть бути нижніми частинами від амфор 12-13 ст.

Подібний кількісний розподіл амфornoї тари по століттям виглядає типовим для поселень на Дніпровському шляху. Зокрема, аналогічну ситуацію В. Петрашенко зафіксувала для поселення Григорівка, розташованого нижче по течії (Петрашенко, 2005, - 248-250, табл. 1). Порівняно з сільськими поселеннями в районі с. Копачів, на яких нами було здійснено розвідки 2017 року, число фрагментів амфornoї тари з Трипілля набагато більше. Крім того вони без винятку належать до посудин об'ємом понад 12 л. Обидва показники вважаються характерними для колекцій амфornoї тари з міських поселень (там же, с. 249).

У колекції пряселець представлені як керамічні, так і пірофілітові (рис. 2.2.). Їх знахідка свідчить, що містяни активно займалися прядінням ниток. Керамічні прясельця вірогідно слід віднести по початкових етапів існування міста - 11 та початку 12 ст, а шиферні - до 12-13 ст., зважаючи на спостереження, зроблені на наддніпрянському давньоруському поселенні Григорівка В. Петрашенко (Петрашенко, 2005, с. 109). Привертає увагу відносно невелика кількість пірофілітових пряселець у музейному зібранні. Це, вірогідно, відображає насамперед специфіку формування колекції, адже подібні прясельця виглядають досить атракційно для використання у якості "сувенірів" і далеко не усі власники поспішають передавати подібні речі до музею.

Рис. 2.1. КЗ КОР Київський обласний археологічний музей.
Трипілля. Фрагменти кераміки 12-13 ст.

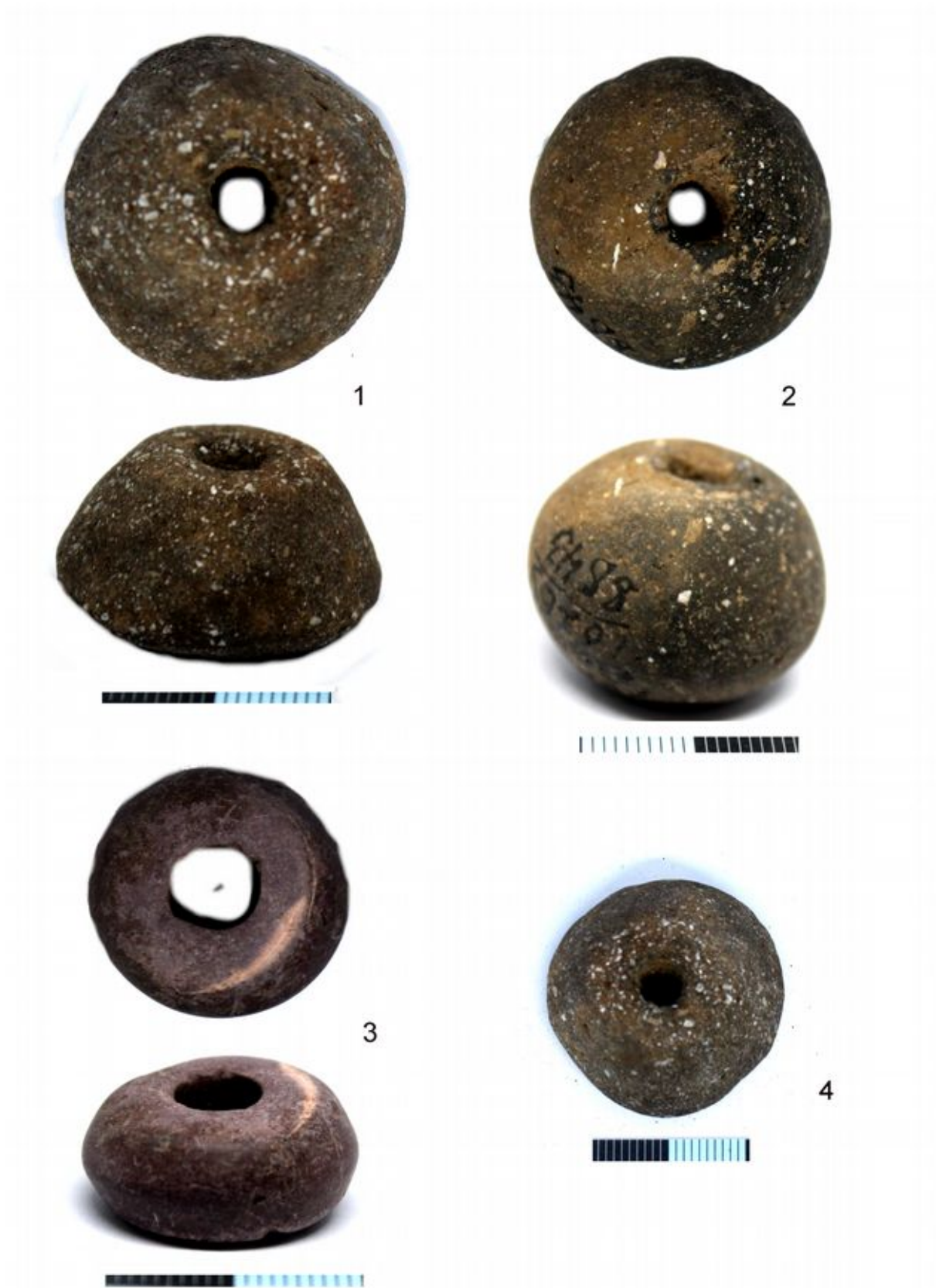

Рис. 2.2. КЗ КОР Київський обласний археологічний музей.
Трипілля. Прясельця: 1-2, 4 – керамічні; 3 – з
пірофіліту (овруцького "сланцю").

Рис. 2.3. КЗ КОР Київський обласний археологічний музей.
Трипілля. Фрагменти візантійських амфор.

2.2. Знахідки 14-15 ст.

Матеріали цього періоду представлені фрагментами керамічних виробів, з яких датуючими є вінця. Це дозволяє віднести до цього ж періоду і фрагменти кераміки, виявлені разом у шурфах, закладених свого часу М. Квітницьким. Крім того невелику кількість цих фрагментів знайдено на городі школи-інтернату на самій Посадовій Горі. З топографії знахідок можна сказати, що садиби цього часу були представлені на значній території давнього Треполя. Однак в цілому кількість знахідок 14-15 ст. набагато менша, ніж для попереднього періоду 11-13 ст.

Слід вірогідно мати на увазі, що статус Треполя після монгольської навали змінився. На початок 16 ст. цей населений пункт був у підпорядкуванні Київського замку, а потім переданий в власність "київському землянину" Дедьковичу і зазначений у відповідних документах, як "село". Вірогідно, ця обставина пояснює, чому матеріалів 14-15 ст. з території Треполя-Трипілля відомо відносно небагато. Однак остаточно визначити ступнінь заселення міста у цей час можливо лише після проведення більш-менш масштабних археологічних досліджень у різних частинах території Трипілля.

2.3. Знахідки 16-17 ст.

Міський статус Треполь отримав знову лише у другій половині 16 століття. У привілеї короля Стефана Баторія від 1581 року власникам Трипілля сказано: "тымъ листомъ нашим дозволяемъ преречонымъ Федору, Гапону, Ждану и Федору Дедкомъ Трипольскимъ во именью ихъ Триполи замокъ збудовати и при немъ мѣсто людьми вольными, ремесниками и иными всякими прихожими ѡсадити".

Писемні відомості стосовно забудови міста досить скупі. Королівський привілей 1581 року надавав власникам міста право "...мѣсто людьми вольными, ремесниками и иными

всякими прихожими садити". Крім того, у привілеї згадано право будувати у місті корчми, які були звільнені від оподаткування: "зкапщизнь с тых корчмъ и мещанъ до скарбу нашего давати и жодних повинностейи з них полнити не будут" .

З актових документів, які фіксують ситуацію у 30-40 рр. 17 ст. відомо, що власник Трипілля Максиміліан Бжозовський сплатив податки з 72 димів (1638 р.) та 144 димів у 1640 р.

З опису Павла Халебського дізнаємося лише те, що у місті були "...гарні будинки, лавки та заїжджі двори...", що належали "ляхам та євреям". Значно більше місця він приділяє опису збудованого із дерева храму Преображення господнього та його інтер'єру. Таким чином, на підставі згаданих джерел, можливо приблизно реконструювати склад міської забудови: це "дими" - оподатковувані садиби з житлами, "гарні будинки", які належали шляхтичам та євреям, корчми та заїжджі двори, ремісничі майстерні. Стосовно кількісних показників, то вони змінювались впродовж 16-17 ст. Якщо привілей 1581 року на 1638-40 рр. ще лишався в силі, до числа оподатковуваних "димів" не мали б входити корчми. Не підлягали державному оподаткуванню шляхтичі, окремою справою було оподаткування євреїв. Отож кількість будівель у містечку мала бути більшою за 144, згадану у 1640 році.

Певні подробиці стосовно "гарних будинків" Трипілля 17 ст. можливо дізнатися виключно з археологічних матеріалів. Наявність культурного шару 16-17 століть на Посадовій Горі та її околицях підтверджена як зібраними на цій території матеріалами, так і спостереженнями під час земляних робіт у 2001, 2003 (рис. 3) та 2011 рр., а також шурфами, закладеними нами під час розвідки 2018 року.

Значну частину колекції становлять матеріали, які мають відношення до міста у 16-17 століттях. 2001 року під час прокладання комунікацій до будівлі Обласного Археологічного музею виявлено розвал миски та керамічний свічник, інші фрагменти посуду. Серед них велика тарілка з білої глини оздоблена ангобним розписом. Рослинний

орнамент нанесено червоним ангобом, а обведено червоно-брунатним (рис. 2.6., - 4). Даний тип тарілок характерний для кінця 17 століття. Тоді ж виявлено фрагменти ринки – глибокої сковорідки у формі миски з ручкою – виконані з сірої глини, мають темну поверхню, що свідчить про відновний випал (рис. 2.6., - 3). За профілем та трубчастою ручкою, відсутністю поливи можна попередньо датувати 16 ст. Показовим є фрагмент горщика – вінце з ручкою, виготовленого з глини світло-жовтого кольору. Зовні плічко має легке рифлення – кілька смуг заглибленого орнаменту у вигляді паралельних ліній (рис. 4, - 5). Світло-зелена полива нанесена по краю вінця, і тільки на внутрішній поверхні, що є характерним для кінця 17 ст. Його можливо віднести до типу 3 за класифікацією Л. Чміль.

Ділянка, де зроблені описані вище знахідки, знаходиться поблизу місця розташування храму Преображення Господнього та ринкової площі, які були центром життя давнього міста. Докладний опис цієї церкви можливо знайти у нотатках Павла Халебського. Під час земляних робіт між парком та шкільним стадіоном, які є нині на місці храму, неодноразово виявляли людські кістки. Можливо вони пов'язані з похованнями, які здійснювали довкола храму. 2018 року під час розвідкових розкопок, нами тут виявлено також майданчик, на якому обробляли камінь-пісковик. Відомо, що підлога у церкві була вимощена кам'яними плитами, про що згадував Павло Халебський.

Велика кількість керамічних виробів була зібрана співробітниками музею 2003 р. під час нагляду за прокладанням газової мережі по вулицях на Посадовій Горі, де розташовувалася найзаможніша частина міста. У розрізі траншей на глибині 0,5 – 0,7 м від сучасної поверхні були добре помітні обриси давніх ям та згарищ, у яких трапляються нашарування обпаленої глини, іноді з відбитками дерева. В розрізі та відвалі землі виявлено чисельну кількість фрагментів посуду та пічних кахлів 17 – 18 ст. (рис. 2.4-2.9) Рештки будівель свідчать, що зведені вони були з дерева. В опорядженні будівель та при будівництві печей було використано глину. Цеглу при будівництві не використовували. Та обставина, що у траншеях немає великої кількості будівельного сміття може свідчити про те, що при відбудові містечка у 18-19 ст. його вивезли, розчищаючи майданчики під нові споруди.

Значна кількість кераміки зібрана також у цьому районі у 2003-2005 рр. учнями місцевої школи-інтернату. Ці знахідки походять із розмивів давніх господарчих ям у кручі над Дніпром. Інша частина колекції, в якій переважають фрагменти керамічного посуду, походять із городів та садиб, які розташовані навколо останця, на території яка нині обмежена заплавою р. Красною та частково затоплена після спорудження Канівського водосховища, а також засипана насипами захисної дамби та дороги. Ці знахідки можуть бути пов'язані із давнім укріпленим посадом м. Трипілля. Знахідки за р. Красною, навпроти Трипілля можуть належати до згаданого у писемних джерелах селища біля Дівич-Гори.

Серед фрагментів кераміки, більшість походять від різних за розміром горщиків. Знайдено досить значну кількість орнаментованих посудин. Вінця прості, невисокі, трохи відігнуті назовні. Плічка прикрашено штапованим орнаментом – коліщатковим штампом, у вигляді трикутників, виконаних як прямими, так і пунктирними лініями, оточені також прямими та пунктирних ліній. 2023 року неподалік від горна часів русі виявлено фрагмент горщика – вінце з ручкою, глина сіра, поверхня обгоріла (рис. 2.6. – 1). При виробленні горщиків застосовувався відновний випал, тому всі фрагменти мають чорний колір. Плічко оздоблено заглибленим орнаментом – косий хрест чергується з трьома прямими рисками. Ручка має характерний широкий жолоб по середині. Висота та нахил вінця, а також орнаментация, дає змогу попередньо датувати фрагмент 17 століттям. Звідти ж походять фрагмент плічка горщика, зі світлої глини, прикрашений ангобним розписом – вертикальними рисками (рис. 2.6. – 2). Гострота плічка та описка, дає змогу попередньо датувати фрагмент так само кінцем 17 ст.

Крім того, серед знахідок чимало фрагментів від тарілок. Серед них фрагмент верхньої частини керамічної миски виконаної з червоної глини, в деяких місцях підкопчений, вінце нешироке, сильно відігнуте назовні, з маленьким округлим виступом по краю. Інший фрагмент вінця керамічного виробу, можливо миски чи макітри, зі штапованим орнаментом – ромби розділені вертикальними рисками. Виконаний у техніці відновлюваного випалу, тому має чорний колір. Цікавий фрагмент походять від керамічної тарілки зі штапованим орнаментом на вінці – пунктирна лінія нанесена у вигляді трикутників. Має сірий

колір, отже випалена відновлюваним способом. Описані вище фрагменти мисок можна датувати 17 - 18 ст.

У колекції є досить представницьке зібрання керамічних кахлів (рис.2.9.). Опишемо найбільш типові та цікаві зразки: фрагмент лицьової пластини кахлі, вохриста глина, оздоблений рослинним орнаментом створеним відтиском у дерев'яній формі (рис.2.9. -1), з лівого краю є одинарний бортик шириною близько 2 см, без поливи, всі ці деталі, дають змогу віднести фрагмент до коробчастих кахлів попередньо датувати 17 ст. Фрагмент лицьової пластини кахлі, з вохристої глини, оздоблений рослинно-геометричним орнаментом створеним відтиском у дерев'яній формі, з низу є одинарний бортик шириною близько 2 см. (рис.2.9. - 2), ці ознаки дають змогу віднести фрагмент до коробчастих кахлів та попередньо датувати 17 ст. Фрагмент лицьової пластини кахлі, зі світло-вохристої глини (рис. 2.9. - 3), з рослинно-геометричним орнаментом нанесеним методом штампування, враховуючи відсутність рамки та характер орнаментациї, а також безколірність кахлі, можна попередньо датувати кінцем 17 століття. Коробчаста кахля виконана з вохристої глини (рис.2.9. - 4), що видно по стінках трапецієподібної румпи, однак лицьова пластина має сірий колір, (можливо затемнена спеціально), лицева пластина оздоблена геометричним орнаментом з рослинними елементами, зробленого методом відтискання у дерев'яній формі - наявність не високої одинарної рамки, товщиною 2 см, дає змогу попередньо датувати 17 ст. Фрагмент лицьової пластини кахлі (рис. 2.9., - 5), глина світла, орнамент рослинний, геометричний та тваринний чи взагалі сюжетний, створений відтиском у дерев'яній формі, можливо датувати 17 ст. - за відсутністю поливи та сюжетом. Фрагмент лицьової пластини кахлі з червоної глини (рис. 2.9. - 6), орнамент геометрично - рослинний створений відтиском у дерев'яній формі, можна попередньо датувати 17 ст. Описані вище керамічні вироби типові для Середньої Наддніпрянщини та відомі з інших пам'яток, датованих 17 століттям у цьому регіоні.

Аналіз збірки кахлів з Трипілля показав, що вона включає різноманітні за сюжетами кахлі, які могли належати до різних наборів. Попередньо можливо говорити стосовно 22-25 наборів, які вірогідно походять від різних печей. Усі вони виявлені на Посадовій Горі, у верхній її частині, а декілька походять з місця, де розташовувався

замок. Враховуючи ту обставину, що подібні печі могли собі дозволити заможні власники, ці знахідки доповнюють писемну інформацію стосовно заможності міста.

В колекції є також цікава знахідка - фрагмент керамічної люльки. Фрагмент люльки з циліндричною чашечкою для тютюну, що переходить у кокотку зігнуту скісно вгору основу чубука, з'єднану з чашечкою внутрішнім каналом. Основа чашечки прикрашена вертикальними канелюрами. Зроблена з добре приготованої, без домішок глини. Внутрішня поверхня чашечки чиста, не закопчена, зовнішня поверхня вкрита зеленою поливою. Попередньо люльку можна датувати 17 ст.

Рис. 2.4. Трипілля. Фрагменти кераміки 17 ст.

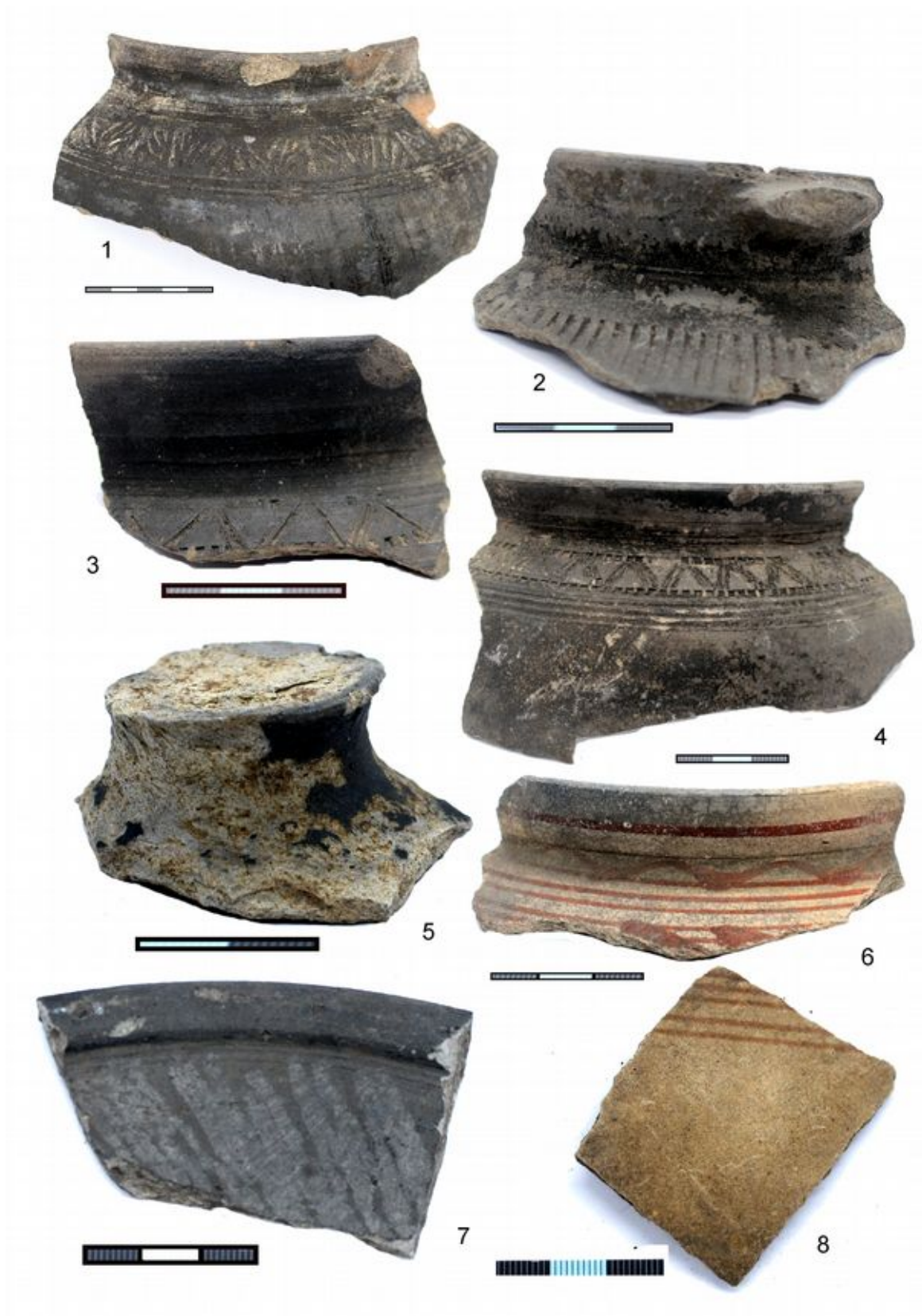

Рис. 2.5. Трипільля. Фрагменти кераміки 17 ст.

Рис. 4. 2.6. Трипілля, фрагменти керамічного посуду 16-17 ст., знайдені на Посадівій Горі. КЗ КОР Київський обласний археологічний музей. 1 - фрагмент вінця горщика; 2 - фрагмент плічка горщика; 3 - фрагменти ринки; 4- тарілка з ангобним розписом; 5 - вінце з ручкою.

Рис. 2. 7. Трипілля, фрагменти керамічного посуду 16-17 ст., знайдені на Посадівій Горі. КЗ КОР Київський обласний археологічний музей. Фрагменти пічних кахлів 17 ст.

Рис. 2.8. Трипілля, фрагменти керамічного посуду 16-17 ст., знайдені на Посадівій Горі. КЗ КОР Київський обласний археологічний музей. Фрагменти пічних кахлів 17 ст.

Рис. 2.9. КЗ КОР Київський обласний археологічний музей. Трипілля, фрагменти пічних кахлів 17 ст., знайдені на Посадівій Горі.

РОЗДІЛ 3.

Трипільський замок: картографічні та іконографічні джерела

Враховуючи ту обставину, що про замок у Трипільлі писемні джерела не містять надто докладної інформації, важливими для його відтворення є картографічні та іконографічні джерела. Усі вони відносяться до періоду 17-19 століття, отож більш давні періоди можуть бути відтворені лише на підставі археологічних відомостей. Разом із тим ці мапи є цінним джерелом стосовно рельєфу та динаміки зміни річиж Красної та Дніпра.

Рис. 3.1. Magni Ducatus Lithuaniae Caeterarumque Regionum Illi Adjacentium. Anno 1613 (I) Гессель Геррітц, Віллем Янсзон Блау

Вперше Трипільля з'являється на мапах у 17 столітті. Згідно зі звичаями того часу населені пункти позначалися малюнками, на яких зображували споруди, укріплення, храми. У більшості випадків ці позначення були умовними. На мапі

1613 року Трипільля (*Trzyńpole*) зображене у вигляді вежі з двосхилим дахом та прибудовою з таким самим дахом. Ліворуч ще одна споруда під похилим дахом. Оскільки місто розміщене на мапі на північ від р.Стугни, є вірогідність що зображення є так само умовним, як і обрана локація.

У латиномовній легенді до мапи є розшифровка подібних позначок: "oppidum", тобто "місто". При всій умовності позначення привертає увагу його локалізація саме у тій частині міста де він знаходився.

На мапі Боплана маємо перше зображення Трипілля (*Tripol*) із виділеним замком. У системі оборонних споруд зображено бастіони, їх п'ять, на місті шостого розташовано замок. На мапі з нерозмальованої версії *Atlas Bulaviensis* маємо досить докладне зображення Трипілля (*Tripul*) з вірною локацією на березі р.Красної. Та обставина, що інші міста на цій мапі мають не повторювані обриси, дає змогу припустити відображення реальних обрисів міста. Воно розміщене посеред низовини, оточеної горами. Цей мотив повторюватиметься на усіх мапах XVII століття. Привертає увагу певна віддаленість від берега Дніпра, яку можливо пояснити зміною річища у наступний час. Місто позначене у вигляді території, укріпленої бастіонами. У окрему частину виділено замок, оточений укріпленнями з усіх сторін. Він має 5 бастіонів. Замок розташований навпроти мосту через р. Красну. Показано гори по обидва її береги, в тому числі ті, що оточують низовину навколо Посадової Гори. Виділення замку зроблене як на мапі Боплана, але його обриси та розташування відмінні.

(мапа 2)

Рис. 3.2. Мапа 2.

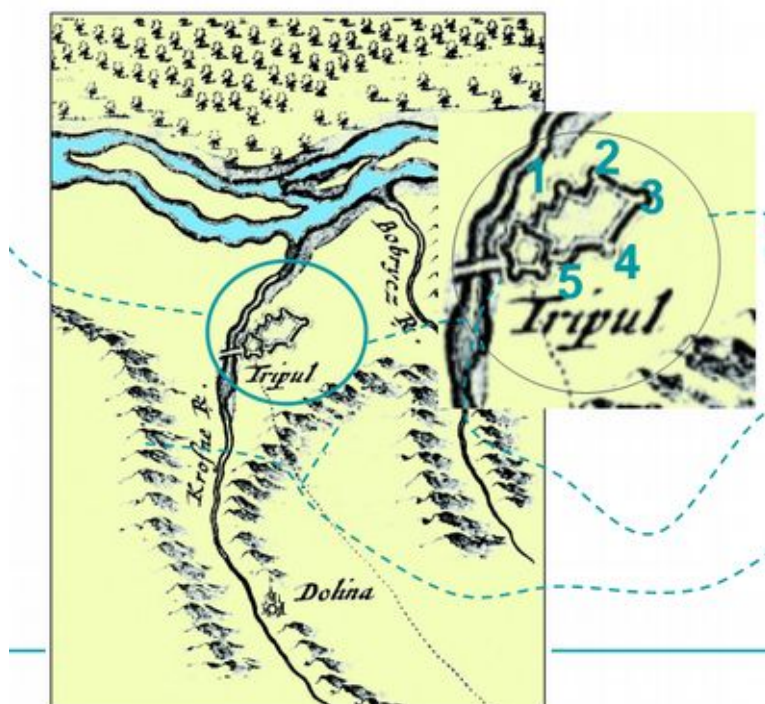

Рис. 3.3. Мапа 3 з Atlas Bulaviensis(1662 рік).

На мапі з Atlas Bulaviensis(1662 рік), мапа 3, Трипілля (*Tripul*) зображене у вигляді контуру з укріпленнями бастионного типу. Всього на позначці до 10 бастионів, середина позначки залита червоним. Замок не виділено, на його місці позначено два бастиони вершинами до р. Красної та Дніпра. Подібним чином на цій мапі позначені усі укріплені містечка. Контури позначок та кількість бастионів є різними. Вірна локація Трипілля на цій мапі – на березі р. Красної, через яку показано міст, наводить на думку про певний ступінь реалістичності цього зображення. Вірогідно, ця мапа передає укріплення Посадової Гори в цілому.

Порівняння зображення Трипілля на цій мапі з мапою Де Боплана дозволяє припустити, що автори атласу скористалися саме його матеріалами. При цьому вони, взявши локацію, спростили позначку з оригіналу, на якому виділений замок.

Рис. 3.4. Atlas Bulaviensis (1662 рік), Трипілля (*Tripul*) зображене у вигляді контуру з укріпленнями бастионного типу.

На мапі 4 Трипілля (*Trypul*) позначений так само у вигляді території з бастионними укріпленнями. Цього разу бачимо чи то 5, чи то 6 бастионів. Замок не виділено. Локація позначена точно, в тому числі зображена низина навколо міста в оточенні гір, чого нема на інших мапах. В цілому зображення виглядає, як досить умовне, вірогідно за браком точних відомостей в авторів мапи. На цю думку наводить досить докладне зображення Борисполя, у якому замок позначений та включений до системи міських укріплень. Складається також враження, що автори мапи були знайомі з працями попередників. Про це може свідчити зображення гір навколо р. Красна, які вперше бачимо на мапі де Боплана.

Рис. 3.5. Порівняння зображення Трипілля з Atlas Bulaviensis із зображеннями на мапі Де Боплана

До останньої чверті 17 ст. відноситься мапа створена московськими картографами у типовій для них манері (рис.3.6). Вона поєднувала умовні позначення природних об'єктів та "реалістичне" відтворення населених пунктів. Трипілля (Триполія) зображене у вигляді панорами з лівого берега Дніпра. Місто розділене річкою Красною.

Рис. 3.6. Фрагмент мапи, яка створена московськими картографами

На правому березі Красної бачимо зображення будівель на березі. Над ними виділено частину міста з окремими

укріпленнями, відділене ровом від решти. Вона знаходиться на пагорбі. За стіною муровані будівлі, в тому числі двоповерхові та зображення церкви. Ліворуч в основній частині міста бачимо церкву з трьома банями та будинки, в тому числі двоповерхові. На лівому березі Красної зображено невеличку церкву з банею та чотири одноповерхових будинки. Вони оточені огорожею. На Дівич-Горі три вежі – вітряки. Це фактично єдина мапа, де подано повну панораму Трипілля, яка в цілому відповідає скупим відомостям з писемних джерел.

Рис. 7. Фрагмент мапи 18 століття із зображенням "Город Триполе"

На карті Київської губернії 18 ст. виконаній в архаїчній манері бачимо знову позначення трипілля зображеннями споруд. Це, судячи з хрестів на маківках, церкви (церква). Розташовані вони на правому березі річки Красної при впадінні її у Дніпро і намальовані дуже близько до води. Зображення храму з трьома вежами або трьох храмів вірогідно виконане на підставі опису містечка. Цікаво, що на цій мапі вже не бачимо забудови на іншому березі р. Красної, що була на попередній мапі. Вірогідно, цей документ зображує поточну ситуацію, у якій лівий берег Красної вже був не заселений.

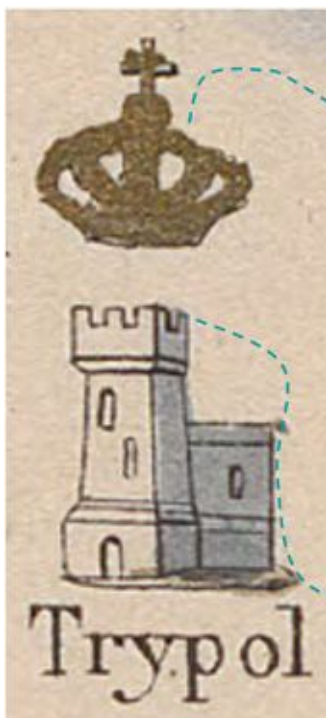

Рис. 8. Позначення міста Трурол на мапі Зігмунда Герстмана 1863 року.

У 19 ст. традиція мальованих мап завершується. На зміну напівреалістичним, хоча в цілому умовним зображенням приходять нові стандарти малювання топографічних мап. Певним винятком виглядає історична мапа Зігмунда Герстмана 1863 року. На ній в якості умовних позначок для міст обрано мальовані башти та історичні герби міст або їх власників. Трипілля позначене вежею із зубцями та прибудовою, над нею князівська шапка, в якості позначення власника. Вірогідно, укладач карти не мав у розпорядженні докладних відомостей стосовно історії міста.

Описана вище серія мап може бути співставлена з зображеннями Трипілля, які належать до 18-19 ст. Найдавніше належить художнику Йогану Генріху Мюнцу і датоване 1781 роком.

Рис. 9. Вид містечка Трипілля на картині Йогана Генріха Мюнца 1783 року

Це панорама Трипілля, зроблена від підніжжя Дівич-Гори (ліворуч). Під горою зображена садиба – будинок та господарські приміщення поруч із ним. На задньому плані Дніпро з вітрильником на ньому, дві третини зображення праворуч займає власне Посадова Гора. На передньому плані зображена досить велика споруда, мурована(?), вірогідно один з млинів на р.Красній, згадуваний у письмових документах. На Посадовій Горі, в тому місці, де має бути замок зображено пару будівель, одна на самому краєчку мису. Вона під дахом. Можливо, це зображення вежі замку, підвалини якої виявлені по вул. Рибальській. Праворуч бачимо церковну дзвіницю, а також забудову, розташовану на плато. Схили гори не забудовані. Намальована також дорога яка йде вгору. Можливо вона збігається із давнім в'їздом до міста.

Зображення Де Ля Фліза, датоване 1847 роком є панорамою Трипілля зробленої з більш високої точки, ніж попереднє. Особливу увагу на ньому привертають зображення досить високого валу на тому мису Посадової Гори де має розташовуватися замок. На його території показано дві хати. Якщо масштаб не спотворено, то вали мали на той час висоту не менше 6-7 метрів і були зарослі травою. На передньому плані валів нема. Тут показано зсув, який їх вірогідно і зруйнував у даному місці. На краю мису, поруч із місцем, де на малюнку Мюнца показана якась споруда, стоїть хата. А на місці споруди на краю мису знов таки зсув. Ця позиція вірогідно відповідає знахідці підвалин замку по вул. Рибальській. Таким чином можна припустити, що рештки останньої вежі замку були зруйновані зсувами між 1781 та 1847 роками.

Панорама решти гори цікава зображеннями церков, в тому числі навпроти замку. Це збігається з зображеннями на московській мапі 17 ст. (кілька церков) та російській 18 ст. (три вежі-церкви).

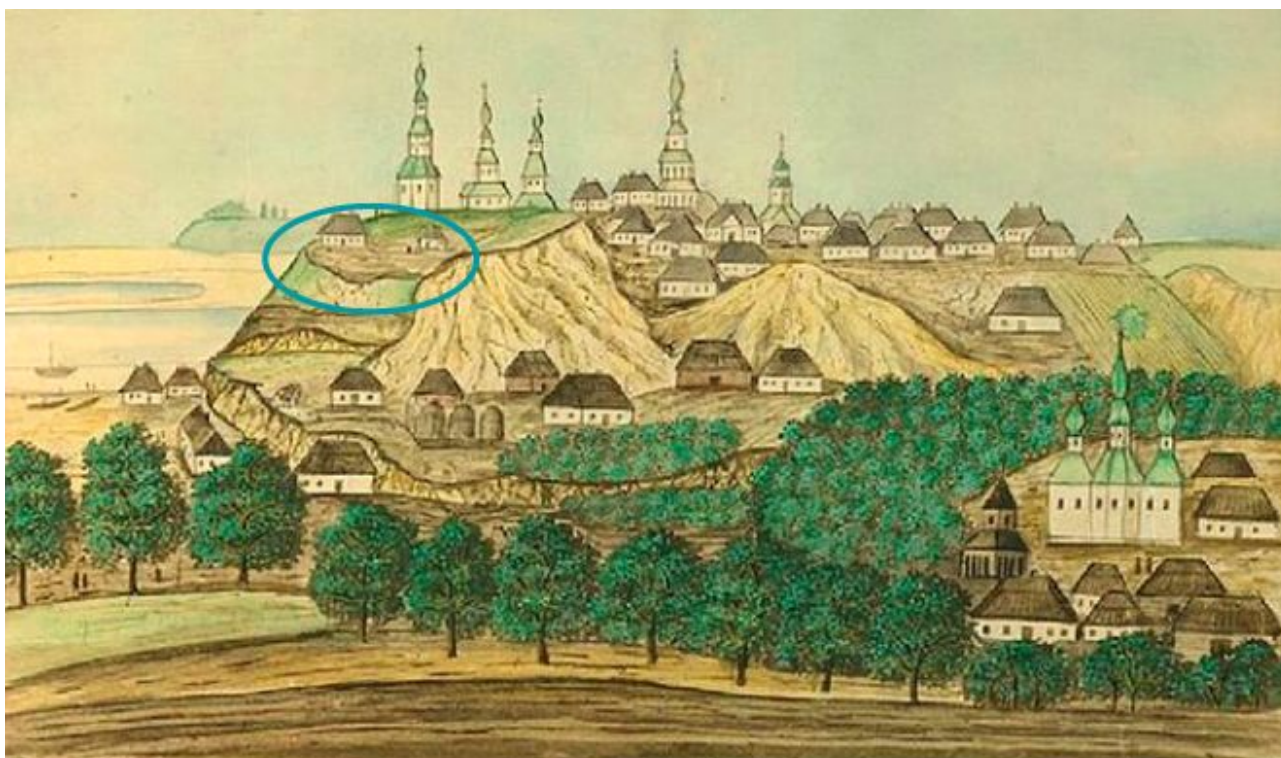

Рис. 10. Зображення містечка Трипільля у Де Ля Фліза, 1847 рік.

Таким чином розгляд та порівняння картографічних та іконографічних матеріалів у поєднанні з писемними та археологічними джерелами дає змогу певною мірою деталізувати історичну топографію Трипільля у 17 столітті.

Висновки

Упродовж 2024 року вдалося продовжити дослідження, присвячені історичній топографії літописного Треполя та міста у 16-17 ст. Основними у ньому стало вивчення музейної збірки КЗ КОР Київський обласний археологічний музей, у якій представлено матеріали, нагромаджені упродовж понад двох десятиліть. У такому обсязі вони ще не ставали предметом дослідження.

Виявилось, що знахідки з Треполя-Трипілля складають понад три тисячі одиниць зберігання. Близько третини з них походять з археологічних розкопок. Решта є зборами на поверхні або випадковими знахідками під час проведення земляних робіт (будівництво, прокладання комунікацій).

Наявність у більшості випадків відомостей про місце знахідки робить це зібрання повноцінним матеріалом для встановлення історичної топографії міста у різні періоди його існування.

Статистичний огляд зібрання показує, що більша частина знахідок презентує два хронологічні періоди. Це 11-13 ст. та 16-17 ст. Значно менше матеріалів 14-15 ст. Подібна картина цілком відповідає історичним відомостям стосовно Треполя-Трипілля у різні періоди його існування. При цьому два найпрезентативніші періоди належать до часу, коли цей населений пункт мав міський характер. Період 14-15 ст. представлений незрівняно скромніше, що потребує додаткового пояснення.

З одного боку, "Треполь на Дніпрі" згаданий у літописному "Списку міст дальніх і ближніх", укладання якого дослідники відносять до кінця 14-початку 15 ст. Наявність Треполя у "Списку" є головним аргументом тверджень про існування міста у цей час. З іншого боку князь Олександр у своєму пожалуванні 1501 року іменує Треполь "селом", а характер повинностей на користь київського замку, згаданих у документі відповідає економіці села, а не міста. Цим обставинам цілком

відповідає кількість археологічних знахідок 14-15 ст. на території Трипілля.

Не набагато більше матеріалів представляють першу половину 16 століття. Відомо, що 1581 року власники Треполя отримали привілей на будівництво там замку, населений пункт отримав магдебурзьке право. Останнє пов'язане з міським характером поселення, хоча у цей період подібний привілей часом видавали також і "на виріст" навіть для незаселених локацій. Та обставина, що більшість матеріалів з Трипілля можна датувати кінцем 16 – останньою чвертю 17 ст. вірогідно відображає реальний розвиток міста після отримання згаданого привілею. Наявність великого числа будівельної кераміки – пічних кахлів – засвідчує заможність мешканців саме міста, а не села.

Характер матеріалів 18-19 ст. цілком відповідає населеному пункту сільського типу, адже вони представлені лише керамічним посудом, вартісна будівельна кераміка відсутня. Ця картина цілком відповідає документальним свідченням про стан Трипілля цього часу.

Таким чином археологічні матеріали з музейного зібрання дають цінну інформацію стосовно історичної топографії міста у 11-17 ст. Їх вивчення дозволяє також висвітлити і окремі сторінки з історії цього населеного пункту, доповнити відомості з писемних джерел.

Результати досліджень та фотознімки матеріалів передано до цифрового архіву Центру археології факультету суспільно-гуманітарних наук Київського Столичного університету імені Бориса Грінченка.

Бібліографія

Джерела

Г. Л. де Боплан. Опис України. Пер. з фр. Я.І.Кравця, З.П.Борисюк. Київ, 1990.

Лясота Е. Щоденник 1594 року. //Щоденник Еріха Лясоти із Стеблева. Запорозька старовина. - Київ-Запоріжжя: НДІ козацтва Запорізьке відділення, 2003. - С. 222-277.

Халебський, Павло. Україна – земля козаків: Подорожній щоденник / Упоряд. М. О. Рябий; Післямова О. Яворівського. – К.: Ярославів Вал, 2009. – 293 с.

Description d'Ukraine, qui sont plusieurs provinces du Royaume de Pologne. Contenues depuis les confins de la Moscovie, insques aux limites de la Transilvanie. Ensemble leurs moeurs, façons de viures, et de faire la Guerre. Par le Sieur de Beauplan. – A Rouen, Chez Jacques Cailloué, 1660:<http://litopys.org.ua/boplan/bop07.htm>

Lassota von Steblau, E. Tagebuch des Erich Lassota von Steblau. Nach einer Handschrift der von Gersdorff-Weicha'schen Bibliothek zu Bautzen hg. und mit Einl. und Bemerkungen begleitet v. Reinhold Schottin. Halle 1866, Text 1-228.

Картографічні матеріали

Beauplan de, Guilhelmum Le Vasseur, Ukrainæ pars quæ Kiovia Palatinatus vulgo dicitur. Per - Joh. Blaeu exc., 1661

Blaeu Willem. Tractus Borysthenis vulgo Dniepr et Niepr Dicti, à iovia ufque ad Bouzin. – Amsterdam, 1662

Blaeu Joan. UKRAINÆ Pars, Qvae Kiovia Palatinatus Vulgo Dicitur Per Guil... – Amsterdam, 1670s

- Cantelli da Vignola Giacomo, Giovanni Rossi Giacomo. Tartaria D Europa ouro Piccola Tartaria divisa da Giacomo Cantelli da Vignola ne Tartari Nogai ... – Rome, 1684
- Coronelli Vincenzo. Polonia parte Orientale. – Venice, 1695
- Gerittzs Hessel, Blaeu Willem. Magni Ducatus Lithuaniae Caeterarumque Regionum Illi Adjacentium... Anno 1613 (I). – Amsterdam, 1613, 1640
- Mercatorem Gerardum Taurica Chersonesus, Nostra ætate. Przecopsca, et Gazara dicitur. – 1595
- Merkator Gerard. Lithvania Gerard Merkator. – Amsterdam, 1609
- Munster Sebastian. Карта королівства Польського та прилеглих земель. – Basel, 1550
- Ortelius Abraham. Poloniae Finitimarumque locorum descriptio Auctore Wencelslao Godreccio. – Antwerp, 1580
- Pitt Moses. TRACTUS BORYSTHENIS vulgo DNIEPR et NIEPR dicti, à KIOVIA ad Urbum OCZAKOW ... – Oxford, 1680
- Ruscelli Girolamo. Moschovia Nuova Tavola. – Venice, 1562
- Sandrart Jakob. Russia Rubra, Podolia, Volhynia et Ukraina. – Nuremberg, 1687
- Sanson Nicholas. Estats De La Couronne De Pologne ou sont les Royaume de Pologne ... – Paris, 1663/
- Sanson Nicholas. BASSE VOLHYNIE, ou PALATINAT DE KIOW, tiré entierement de la grade Ukraine... – Paris, 1665
- Sanson Nicholas. La Russie Noire ou Polonoise qui Comprend les Provinces de la Russie Noire de Volhynie ... – Paris, 1674
- Witt Frederick De. Regni Poloniae et Ducatus Lithuaniae Voliniae, Podoliae Ucraniae Prussiae ... Amsterdam ,1675, [1680]
- Visscher Nicolas. Tabula nova totius regni Poloniae Amsterdam. – Amsterdam, 1690.

Звіти про археологічні дослідження

Блажевич Н. В. Отчет об исследовании древнерусских городищ у сс. Триполье и Халепье Киевской обл.— НА ІА НАНУ, ф.е. № 1982/13.

Відейко, Марія Михайлівна та Відейко, Михайло Юрійович (2018) *Звіт про розвідки експедиції НДЛ археології в Обухівському районі Київської області 2017 року* [Науково-дослідна експедиція]

https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/26069/1/zvit_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B82018.pdf

Відейко М., Слесарев Є., Відейко М. Звіт про археологічні розвідки експедиції НДЛ археології на території Обухівського району Київської області 2018 року. – С. 4-5.

https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/26114/1/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82_%D0%9F%D0%BE%D1%81%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%B0_2018.pdf

Відейко, Михайло Юрійович та Відейко, Марія Михайлівна (2023) *Звіт Про археологічні знахідки з території літописного міста Треполь та міста Трипілля у 2022-2023 рр.* [Науково-дослідна експедиція]

https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47688/1/M_Videiko_Zvit_Trepol_2022_23_FSHN.pdf

Раппопорт П. А. Краткий отчет о раскопках, проведенных разведочно-маршрутным отрядом экспедиции «Большой Киев» // НА ІА НАНУ, ф.е. № 1951/8в

Рыбаков Б. А. Отчет о раскопках в сел. Витачев и Триполье в 1962 г.— НА ІА НАНУ, ф.е. 1962/25.

Рыбаков Б. А. Отчет о раскопках Приднепровской археологической экспедиции в 1963 г. // № 1963/41.

Шмаглий Н. А4., Петровская Е. А. Отчет о разведках на территории Каневского водохранилища за 1960 г.— НА ІА НАНУ, ф.е. № 1960/2б.

Література

- Алфьоров О. Печатки Київської митрополії XI–XIV ст.: клір та інституції. Каталог колекції Музею Шереметьєвих. Київ, ВД"Антиквар", 2021.
- Археологічні пам'ятки Української РСР (коротанії список). – К. : Наук, думка, 1966, – 464 с.
- Бібіков Д. , Оленич В. Гончарні горни давньоруського Вишгорода та їх еволюція. Науковий вісник Національного музею історії України. Київ, 2017. 2, 304–328
- Білоус. Н. Містечко Трипілля та його власники Дідовичі-Трипольські у 16 – першій половині 17 ст.: невідомі сторінки історії. *Краєзнавство*, 2019, № 2. С. 8–28.
- Блажевич та ін., 2007: Блажевич Н. В., Бурдо Н. Б., Вітрик І. С., Денисова А. О., Карашевич І. В., Карнаух Є. Г., Корпусова В. М., Павленко Л. В., Сон Н. О. Колекції Наукових фондів Інституту археології НАН України. Каталог. – К.: Академперіодика, 2007. – 356 с.: рис., 16 с. табл.
- Буренко К., Відейко М. Трипілля в течії віків. (Київ, 2012).
- Вечерський В. Замки та фортеці України. Київ, 2015.
- Виноградська Л. І. Д о питання про хронологію середньовічної кераміки з Новгород-Сіверського / / *Археологія*. – 1988. – 61. – С. 47–57.
- Відейко М.М. Кераміка 17–18 ст. з території с.Трипілля. *Археологічні дослідження в Україні 2005–2007 р.* Вип. 9. – Київ-Запоріжжя: ІА НАН України, Дике Поле, 2007. С. 14–17.
- М.М. Відейко, М.Ю. Відейко Знахідки керамічних виробів з території с. Трипілля 2022 року. *Археологічні дослідження в Україні 2022 року*, Київ 2022, 76–78
- Гупало 1996 а: Гупало В. Д До питання про функціональне призначення гончарних клейм. Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. 1996, 6, 333–238.
- Гупало 1996 б: Гупало В. Д. До питання про призначення гончарних клейм. *Наукові записки Львівського історичного музею*, 1996, 5(1), 102–115.

- Данилеви В.П. Археологічна минувщина Київщини. Збірник історико-філологічного відділу №31. Київ: Українська академія наук, 1925.
- Довженок В. Й. Розкопки древнерусских памятников на Роси в 1956 г.— КСИА АН УССР, 1959, вып. 8, с. 146— 155.
- Довженок В. Й. Археологические работы на территории Каневской ГЭС в 1960 г.— КСИА АН УССР, 1962, вып. 12, с. 8— 12.
- Довженок В. И., Гончаров В. К., Юра Р. О. Древнеруське місто Воїнь. — К.: Наук, думка, 1966. — 148 с.
- Домотенко Ю.К. Преславне містечко Трипілля на Київщині. Київ, 2006.
- Древнерусские поселения Среднего Поднепровья (Археол. карта). — К.: Наук, думка, 1984. — 196 с.
- Іванченко Л. Л, Орлов Р. С. Про локалізацію літописного Юр'єва / / Археологія. — 1986. — 53. — С. 3 -1 4 .
- Історія міст і сіл Української РСР. Київ. обл. К .: Голов, ред. УРЕ АН УРСР, 1975,— 791 с.
- Калюк О. П., Сагайдак М. А. 1988 Склад керамічної продукції XII ст. з київського Подолу, «Археологія», вип. 61, с. 36-47.
- Козюба В. К. 1998 Південноруське сільське житло (матеріали до реконструкції заглибленого житла XI-XIII ст.), «Археологія», №1, с. 28-46.
- Козюба В. 2016 До проблеми датування «київської» кераміки середини X - середини XIII ст. Наукові студії. - 2016. - Вип. 9. - С. 292-318.
- Кучера М. П. Про один конструктивний тип давньоруських укріплень в Середньому Подніпров'ї.— Там же, 1969а, 22, с. 180— 195
- Ляскоронский В. Г. Прошлое м. Триполья и окрестные о нем предания. Киев : Тип. Ун-та св. Владимира, 1900. —24 с.; 1 л. план.
- Маняка О. Археологічні матеріали та історична топографія літописного міста Треполя. Археологічні дослідження на Київщині. Трипілля, 2012. С. 135-138.

- Пашкевич Г. О., Петрашенко В. О. Землеробство і скотарство в Середньому П одніпрові в VIIІХ ст. / / Археологія. – 1982. – 41. – С. 46–63.
- Петрашенко В.С. 2005. Древнерусское село. По материалам поселений у с. Григоровка. – Київ, 2005.
- Приходнюк О. М. Археологічні пам'ятки Середнього Придніпров'я VI–IX ст. н. е. – К.: Наук, думка, 1980. – 151 с.
- Приходнюк О. М. 1980 а Археологічні пам'ятки Середнього Придніпров'я VI–IX ст. н. е. – К.: Наук, думка, 1980. – 151 с.
- Приходнюк О. М. 1980б Городища Халеп'є Г Грирорівка на Середньому Дніпрі / / Археологія. – 1980. – 33. – С. 8 7 –9 7 .
- Раппопорт П. А. Обстеження городищ в районі Києва у 1950 р.– Археологія, 1952, 7, с. 142– 149.
- Телегін Д. Я. Винокур І.С., Титова О.М., Свешніков І.К., Виногородська Л.І. Археологія доби українського козацтва 16–17 ст. – Київ: ІЗМН, 1997.
- Толочко П. П. Історична топографія стародавнього Києва.– К. : Наук, думка, 1972,– 220 с
- Толочко П. П. 1981 Гончарное дело, [в:] Новое в археологии Киева, Киев, с. 284–301.
- Черненко О.Є. Монументальна архітектура Чернігівщини 17–18 ст. : методичні рекомендації для вивчення та датування мурованих споруд. Чернігів, 2018.
- Черненко О.Є. Монументальна архітектура Чернігівщини 17–18 ст. : методичні рекомендації для вивчення та датування мурованих споруд. Чернігів, 2018.
- Чміль Л. В.Ужиткова кераміка 17 ст. з розкопок Вознесенського жіночого монастиря в Києві. Лаврський альманах. Збірник наукових праць. 2007. Випуск 17. С.32–42.
- Чміль Л. Київська кераміка 16–17 ст.
<http://archaeology.kiev.ua/journal/050901/chmil.htm>
- Шендрик Н. І. Довідник з археології України : Київ. обл.– Киев : Наук, думка, 1977,– 142 с

***

Dąbrowska M. Kafle i piece kaflowe w Polsce do końca 17wieku. Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich - Wydawnictwo, 1987.

Raoul R.P.. Guide historique de Valençay. Le château-l'église-le tombeau de Talleyrand. Chateauroux: Laboureur, 1953.

Rulikowski E. Trypol // Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Warszawa, 1892. T. 11.

M. Videiko From site on trade route to key royal city 27th EAA Annual Meeting (Kiel Virtual, 2021) - Abstract Book, 1 (1), 231-232.

M. Videiko The ancient city of Trepol: from archaeological excavations to museefication. In: Conferința științifică „Istorie - Arheologie - Muzeologie”, 27-28 octombrie 2022, (Chișinău 2022), 197-198.

M. Videiko Pottery kiln from the city of Trepol. In: Conferința științifică „Istorie - Arheologie - Muzeologie”, 26-28 octombrie 2023, (Chișinău 2023), 83-84